

VÉTKES TAKARÉKOSKODÁS.

JTRA SCHWARTZ ADOLF.

Senki se csodálkozzék azon, hogy a feltisztogatásról, szakmánk emez alsórendű részéről is czikkezni jut valakinek eszébe; hiszen az életben lépten-nyomon láthatjuk a nagy mindenség oly apró-cseprő dolgait, a melyek nélkül nagy, csodálat tárgyát képező művek létre nem jöhetnének. Kifejthetné-e például pusztító hatását a hatalmas lavina, ha parányi hópehely nem szülné? Nem apró, alig csörgedező források szülik és táplálják-e a távolabbi területeken már oly óriássá vált folyamokat, hogy hátukon gőzkolosszusokat hordhatnak? És így tovább. Keresnünk sem kell azt a sok apróságot, a melyek első tekintetre oly jelentéktelennek látszanak, hogy figyelemre sem méltatjuk; de kissé szemügyre véve, gondolkozva azok kifejlődésén, melyek az emberiségnek egyrészt nélkülözhetlen életszükségletévé válhatnak, vagy másrészt esetleg elemi csapásként sújthat emberi tudással, szorgalommal létrehozott, tökéletesnek, elpusztíthatlannak hitt alkotásokat.

Így vagyunk a kinyomott formák eltakarításával, szétosztásával is. Ha ezt mellőzzük, halogatjuk, oly károkat szenvedünk, a melyeket előre ki nem számíthatunk, míg ha munkánk ezt a részét mindig szem előtt tartjuk s fontosságát csak kissé

mérlegeljük, csakhamar megtaláljuk, hogy tulajdonképen ez a »semmi« nyomdászati mindenségünk *alapja*.

Felesleges bőven magyarázni, hogy a nyomda rendelkezésére álló ezerféle anyag rendben, úgyszólván nyilvántartása nélkül sohasem szerezhethünk oly áttekintést, hogy a birtokunkban levő szükséges kellékeket tetszésünk szerint használhasuk is. Tudjuk, hogy van, de helyén nem találva, sok keresés után végre is, mint megközelíthetlen tárgyról, idővel meg is feledkezünk s többé nem is keresve, természetes, hogy a különben igen czélszerű és igen jól alkalmazható anyagot önkéntelenül is használaton kívül helyezzük. Ezzel azonban nem azt értem, hogy a rég kinyomott, de századszor is helyét változtatott és így elrejtett formában felszedett egyes betűdarabok helyezettnek használaton kívül, hanem az illető betűfaj szekrényében felmerült hiányosság magával hozza, hogy a produkált munkák tökéletességének rovására, az egész készlet használaton kívül helyeztetik. Az idő múlik s mi minden nap a legváltozatosabb munkákon dolgozunk, minek következtében folytonos kopásnak teszszük ki a kezünk ügyébe kerülő betűfajokat, a nélkül, hogy a hiányossá vált betűfaj szekrényét csak érintenénk s így tartalmát szépen megkiméljük a használatától, a biztos kopástól, míg e betűfaj társait ugyancsak megviselte az állandó küzdelem, melyet a kiméletlen nyomóhengerrel napról-napra megvívniok kell. Van-e oly szakember, a ki be ne látná, hogy e »kiméletes« eljárással nemcsak az előállított nyomtatványok esetleges hiányos harmóniája miatt szenvednek, de ily vétkesen használaton kívül helyezett betűfajnak későbbi napfényre kerülésekor azt tapasztaljuk, hogy ez, a rendszeres használattal járó rendszeres kopásnak kitéve nem lévén, a gépmesternek időt rabló munkát okoz, mert a nyomásra került formában kevésbé, sőt általán nem kopott sorokat talál a többi, csaknem egyenletes magasságú sorok között. Eltekintve attól, hogy ily forma egyengetése előre nem számított időpazarlással jár, a gépmester, nem számítva arra, hogy a formában magasabb betűkkel szedett szókkal vagy

sorokkal fog találkozni, a gépben a megszokott betűmagasság szerint részesíti a formát, melynek egyszeri keresztülhajtása sokszor elegendő arra, — főként, ha dísz-, kurzív- vagy kalligrafikus metszésű betűről van szó — hogy a kevésbé kopott betűket agyonnyomja s azokat felcseréltetnie kelljen. Ettől is eltekintve, bizonyos az eddig említett káros kellemetlenségeken kívül még az a körülmény is, hogy oly nyomtatvány, melynek szedése kopott és új betűből van alkotva, sohasem nyújthat egyenletes árnyalatú képet s daczára, hogy a gépmester munkáját megnehezíti s a magasabb helyeket az egyengetésnél elég gondosan kivágja, mindent elkövet, hogy jó munkát nyújtson, a nyomtatvány tarkasága el nem tűntethető.

De hát nemcsak ezt idézi elő az az anomália, melyet az elosztandó formák jobb időkre való félretétele által előidézünk! Soraimat azzal akartam bevezetni, hogy a rendelkezésünkre álló anyagunknak nyilvántartása nélkül, nem szerezhettünk oly áttekintést, hogy az anyagot teljesen kihasználhassuk, a mi által a fentebb említett baj csak a csekélyebb kellemetlenségeket képezi, mert mi ehhez képest az a zavar, az a hiábavaló időtöltés, az a meddő fáradság, a mit a hiányzó betűk, léniák, kizárások stb. keresésével eltöltünk.

A nyomda felszerelését képező összes betűanyagának észszerű nyilvántartása könnyen lehetséges, ha czélszerű betűminta-könyvet készítünk, melyet úgy lehet szerkeszteni, hogy a nyomdába ma belépett szedő is első tekintetre megtalálhatja a mintakönyv bármely lapján feltüntetett és használni kívánt betűnemet. E mintakönyv külön lapján felveendők továbbá a különböző léniák, a külön ládákban vagy szekrényekben levő számok, írásjelek, kizárások és a többi oly dolgok, a melyek a szedéshez szükségeltetnek és a mintakönyv illető lapjait is úgy kell szignálni, a mint a megfelelő szekrények vagy ládák külsejét szignáltuk, miáltal újonnan belépett szedőnek sem kell anyag keresésével az időt hiába pazarolni. Természetes azonban, hogy az alkalmazott »czégér« valóságot is mondjon, gondunk legyen arra, hogy a megfelelő szekrényben vagy

ládában tényleg található legyen az az anyag, a mit felirata ígér, így aztán élvezettel dolgozik az ember s mi sem hátráltatva őt munkája haladásában, önkéntelenül örömet talál benne, ha idejét hasznos munkálkodással töltheti. Hogy pedig ez nem frázis, az teljesen bizonyos. Nem egy olyan szedőt láttam, a ki állását csak azért hagyta ott, mert hántotta lelkiismeretét, hogy a szedéshez szükségelt betűk és más anyagok folytonos keresésével, porlepte fischek keverésével töltse idejét, noha heti fizetése rendesen kijárt. Vannak viszont esetek, melyekben a legszorgalmasabb szedő is kénytelen állásából megszökni, mert főnöke vagy művezetője igényeit kielégíteni képtelen azért, mert nem akarják belátni, hogy nemcsak szedni, hanem az anyagot rendezni is kell, a kinyomott formákat elosztani nagyon szükséges és fontos dolog.

A hol ez nem így történik, ott a beállható természetes akadályokon kívül tapasztalhatjuk, hogy az anyag kimelésére senki gondot nem fordít, mert a könnyelműség hamar átragad s a személyzet, a vezetőség részéről látva, hogy a kinyomott formák, illetve a betűanyag kellő bánásmódban nem részesülnek, lelkiismeretét terhelve nem érzi, ha az anyaggal követett vétkes eljárást ő is tetézi. A vezetőségnek itt is jó példával kell előljárni, a tisztaságot, a rendet szem előtt tartani, a miből mindenki megtudja, hogy a legkisebb kizáródarab is pénzbe kerül, mi által az anyag megbecsülését a személyzet szokásává tesszük.

Mindenki tudja, mennyire téves számítás azt hinni, hogy az osztást, a feltisztogatást lehetőleg kerülni kell, mert ezért a megrendelő nem fizet. A gyakorlott üzletember kalkulációjából soha ki ne felejtse azonban az osztást sem, lévén erre oly szükség, hogy e nélkül szedést képzelni sem szabad. Munkavállalásnál sok oly előre nem látható dologra kell gondolni, melyek a munka elkészülése közben váratlanul bár, de gyakran előfordúlnak; annál inkább kell kiterjeszkednünk az osztásra, a mely a szedés elmaradhatlan alapja.

A közleményem elején említett betűhiány miatt történő vala-

mely betűfaj figyelmen kívül való helyezése csak egyik kis része amaz előállható ferdeségnek, melyet az érintett anomália előidézhet. Mert a gyakoribb esetek közé tartozik, hogy a szedő, abban a reményben, hogy a munkájához igen alkalmasnak talált sorhoz hiányzó betűk később, mire a forma nyomásra jut, előkerülnek, a hiányzó betűket ideiglenesen mással helyettesíti (blokkálja). De ha a szedő e reményében csalódott és a keresett betűt, melyet újból rendesen csak akkor keresnek, ha ennek hiánya a géprevizióban kijelöltetett, helyén nem találják, igen természetes, hogy e hajszát annál dühösebben végzik, mert a gépet tartóztatni nem szabad, a miért valóságos hajtóvadászat fejlődik a szendergő, rég kinyomott formák fölött, melyek szétroncsolt testtel hagyatnak azután ismét — egy jobb kor számára. Abból a formából tehát ily módon előbb-utóbb fisch-halom lesz, a melynek elosztása így tényleg sok időt venne igénybe, czélszerűbbnek látják tehát ezt valamely félreeső helyre tenni, pl. egy e célra tartott ládába, a melyben régen látott ismerősökre bukkan a most belekerült jókora csomó betűkeverék . . .

Vagy hogy egy más, igen ismeretes példával is bizonyítsam azokat a kézzelfogható hátrányokat, melyeket a kinyomott formáknak kellő időben való el nem osztása által elérni vélt megtakarítások előidéznek, fel kell említenem azokat az eseteket, midőn a szedő, betűhiány miatt, például más, még nem nyomott formából kilopja a számára szükségelt betűt, a nélkül azonban, hogy a kihúzott betűt mással helyettesítené. És ha megesik, hogy az említett mindkét forma egyidejűleg kerül nyomásra, természetes, hogy egyik részére ismét megindul a fentebb említett elkeseredett keresés, a mi szintén a formák esetleges összedobásával, de mindenesetre a gép idejének rovására történik. Sokkal nagyobb baj történhetik azonban az említett »meglopott« formával abban az esetben, ha a kihúzott betűt mással nem pótolták és a sor nyomás közben — szerencsétlen véletlenségből — meg sem dőlt s így a sorból hiányzó betűt a nyomdában senki észre nem vette és csak akkor

látjuk, ha a megrendelő figyelmeztet rá, oly módon azonban, hogy neki a hibás nyomtatvány nem kell. Ennél sem kisebb mérvű kárral járhat hasonló esetben az a körülmény, midőn a meglopott laza sorból a festékhenger egy vagy több betűt magával ragad s a kihúzott betűket — mintegy hanyagságunkat meghoszáulva — éppen olyan betűfajból szedett sorra veti, a melyből csak nagynehezen birtuk a jól beillő sort előteremteni. A nyomóhenger által tönkresilányított sort most már szintén csak keresgélés által tudjuk kiegészíteni, vagy hosszabb és eredménytelen keresés után, e sort végre is más betűből vagyunk kénytelen pótolni, a mi a csínra való tekintet nélkül történhetik. Nem kisebb zavart idézhet elő szintén olyan esetben, midőn hiányos sorból a festékhenger a formában levő klisére veti a kihúzott betűket, melyek segélyével a nyomóhenger olyan barázdákat vág a klisére, hogy a formát a gépből ki kell emelni és nemcsak a gépmester munkája veszett kárba, hanem új klisé is kell szerezni . . .

Ha meggondoljuk, mennyi időt pazarol ilyen esetben a szedő is, mennyire megdrágítjuk a munka nyomását az által, hogy a gépeket és a gépmestert ily sokféleképen tartóztatjuk, eléggé megokoltnak látjuk, hogy a fősúlyt mindig elegendő betűanyag szerzésére helyezzük, nem is szólva arról, hogy a napjainkban megszokott »sürgős munkákat« mennyivel drágábban állíthatjuk elő, ha hozzájuk a szükséges anyagot — keresni kell.

Ki gondolná, hogy ha a feltisztogatásnál szűkkeblűen járunk el, abból az említett kalamitások is beállhatnak, hogy ebből kifolyólag a *nyomásnál* is előállhatnak a legkülönfélébb akadályok, olyanok, melyek miatt az üzletnek sok munkánál tetemes deficitzje támad. Hogy pedig a szedéssel általában haladni nem lehet, hogy szedés helyett a szedőnek eredménytelen futkosással, keresgéléssel kell idejét töltenie akkor, ha a szükséges anyag a kinyomott formákban áll, az tudvalevő: de növeli az akadályokkal amúgy is teljes munkát — ha a szedő formáját nagy küzdelem árán valamiképen összehozta —

végül a formadeszka hiánya is. Hiszen ha mégannyi formadeszka volna is, megtelnék, ha a rajtok levő kinyomott szedéseket nem fogyasztják. Később előáll a formaregálok kevés volta s végül az tűnik ki, hogy — szűk a nyomdahelyiség. Ilyen végletekre azonban remélhetőleg nem kerülhet a dolog, de tény, hogy az osztás sok huzavonája után fisch-sé válnak a formák és ha az anyaghiány már tetemes mérveket ölt, ébrednek arra a tudatra, hogy »jó lesz egy kis tisztogatás« és ezúttal természetesen a sokféle hiányzó címбетű, körzet, lénia és óriás mennyiségű mindenféle kizárás visszaszerzése a tömérdek fisch-halom kikeresésével történik. Ez aztán a valóban *drága föltisztogatás!*

Mindezek kikerülésével, szem előtt tartva az ebből származó eshetőségeket, a melyek a munkák előállítását lényegesen megdrágíthatják, racionális munkavezetést csak úgy képzelhetünk, ha a nyomda berendezését képező összes anyagot mindenkor, a lehetőséghez képest, szabaddá, hozzáférhetővé tesszük és rendben tartjuk. Ehhez tartozik a szekrények mellékrekeseinek gyakori vizsgálása is, mert a legszigorúbb elővigyázatnál is tapasztaljuk, hogy gazdátlan jószágok kerülnek az őket nem illető helyekre. A szekrények mellékrekeseiben mindig láthatunk oly »rejtett kincseket«, melyeket kereséskor soha meg nem találunk. Szokássá kell tehát tenni, hogy időközönként ily razziát tartsunk, a mi legalább azt eredményezi, hogy a szekrények mellékrekesei, másutt felmerülő hiányok rovására, soha meg nem telnek.

A nyomda felszerelését képező anyagok illetően való nyilvántartásával remélhető, hogy munkánkkal biztosan, serényen haladhatunk s bizhatunk benne, hogy a szedés árát kiszámíthatjuk, míg ellenkező esetben hozzávetőleges számítással is csak áztatjuk magunkat.

A feltisztogatásról szólva, egyúttal az anyag kimeléséről is lévén szó, e helyen a betűanyaggal követendő úgynevezett »*váltógazdálkodást*« is célszerűnek találom röviden érinteni. A mezőgazdaságban a váltógazdálkodást tudvalevőleg az képezi,

hogy a földet kimélendő, azt egyazon terménnyel több éven át ki nem meritik, a miért a gazdák minden két-három évben céltudatosan változtatva aknázzák ki a föld termőerejét. De mennyivel inkább szükséges e váltógazdálkodást a mi anyagunkkal követni, a melyről ugyan nem azt mondjuk, hogy sok használattól kimerül, hanem ennél több: tönkre megy. Cél-szerű és úgyszólván váltógazdálkodást követünk tehát, ha összes betűanyagunkat a használatnál változtatva, *egyenletes kopásnak* tesszük ki, a mi könnyű dolog, ha erre gondot fordítunk.

* * *

A cikk végére jutva, a bevezetésben példa gyanánt említett elemi csapásokhoz kell hasonlítani azokat az anyagi bajokat, melyek bennünket munkánk közben váratlanul érnek, de a melyeket nem az »elemek«, hanem többnyire meggondolatlanságunk, ferde takarékoskodásunk vagy téves számítgatásunk idéznek elő. Hogy például a parányi hópehely embert és emberi alkotásokat a föld színéről elseprő lavínakat szüljön, azt soha senki meg nem akadályozhatja, mert ezt, mint sok más természeti erőt, a mindenség leghatalmasabbja, a természet örök törvénye irányozza: ellenben elháríthatjuk magunktól azokat az anyagi károkat, a melyeknek egy kis észszerűség-gel, egy kis körültekintéssel könnyen elejét vehetjük.

